

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
FORNMINNESEKSJONEN
Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

BOSETNINGSSPOR

KJEVIK, 115/2
KRISTIANSAND KOMMUNE,
VEST-AGDER

Lars Sjøgaard Sørensen /
Håkon Glørstad

Oslo 2012

**KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO**

Gårds-/ bruksnavn Kjevik	G.nr./ b.nr. 115/2
Kommune Kristiansand	Fylke Vest-Agder
Saksnavn Kjevik lufthavn	Kulturminnetype Bosetningsspor
Saksnummer (arkivnr. Kulturhistorisk museum) 2008/6346	Tiltakskode/ prosjektkode 220143
Eier/ bruker, adresse Avinor A/S	Tiltakshaver Avinor A/S
Tidsrom for utgravning 24.10 – 31.10.2011	M 711-kart/ UTM-koordinater/ Kartdatum UTM32N/WGS84 X:93980 Y:6477846
ØK-kart -	ØK-koordinater -
A-nr. -	C-nr. -
ID-nr (Askeladden) Id 113393	Negativnr. (Kulturhistorisk museum) Cf34499
Rapport ved: Lars Sjøgaard Sørensen	Dato: 17.02.2012
Saksbehandler: Håkon Glørstad	Prosjektleder: Håkon Glørstad

SAMMENDRAG

I forbindelse med realiseringen av en mindre del av den samlede reguleringsplan for Kjevik Lufthavn ble der i perioden 24. oktober til 31. oktober 2011 foretatt en arkeologisk undersøkelse på lokaliteten. Under Vest-Agder fylkeskommunes registrering i 2007 ble der påvist bosetningsspor i form av stolpehuller på lokaliteten.

Den arkeologiske undersøkelse kunne på grund av svært forstyrret undergrunn ikke påvise disse eller andre fornminner i området.

INNHOOLD

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	2
2. DELTAGERE, TIDSRUM	2
3. FORMIDLING	3
4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER.....	3
5. UTGRAVNINGEN	5
5.1 Problemstillinger – prioriteringer	5
5.2 Utgravningsmetode.....	6
5.3 Utgravningens forløp.....	6
5.4 Kildekritiske forhold	7
5.5 Utgravningen.....	7
5.5.1 Strukturer og kontekster	7
5.5.2 Funnmateriale	8
5.5.3 Naturvitenskapelige prøver	8
5.5.4 Datering	8
5.5.5 Analyseresultater	8
5.6 Vurdering av utgravningsresultatene, tolkning og diskusjon.....	8
6. KONKLUSJON.....	8
7. LITTERATUR	8
8. VEDLEG	10
8.1. Fotoliste.	10
8.2. Arkivert originaldokumentasjon.....	10

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK UTGRAVNING

KJEVIK, 115/2, KRISTIANSAND KOMMUNE, VEST-AGDER.

LARS SØGAARD SØRENSEN

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Bakgrunnen for denne undersøkelse var realisering av en mindre del av den samlede reguleringsplan for Kjevik Lufthavn. Reguleringen gjelder oppdatering av lufthavnen på Kjevik, med Avinor AS som tiltakshaver. Gjeldene plan er vedtatt av Kristiansand kommune d. 17. juni 2009. Det ble vedtatt mindre endringer i planen 5. juli 2011. Endringene omfattet blant annet vilkårene for gjennomføring av de arkeologiske undersøkelsene innenfor den vedtatte reguleringsplanen. Dette innebærer at utgravningene må gjennomføres etappevis, som en funksjon av utbyggingen.

Det er gjort registreringer av Vest-Agder fylkeskommune i forbindelse med planprosessen. Det ble registrert i alt syv boplasslokaliteter fra bronsealder/jernalder innenfor de nåværende planforslag. Disse syv lokalitetene er registrert i Askeladden gjennom fem ulike Id-numre. Denne rapport omfatter kun undersøkelsen av lokaliteten med Id 113393.

2. DELTAGERE, TIDSROM

Undersøkelsen blev foretatt av feltleder, arkeolog Lars Sjøgaard Sørensen og assistent Jo-Simon Frøshaug Stokke, begge Kulturhistorisk Museum, Oslo. Ved undersøkelsen blev der anvendt en gravemaskin fra T. Åsland Maskinentreprenør, Kristiansand. Maskin blev ført av Gunnar Fidjeland. Undersøkelsen foregikk over 6 arbeidsdager fra d. 24. oktober til d. 31. oktober 2011.

Cf34499_009. Arbeidsfoto. Åpning av Felt 2.

3. FORMIDLING

I forbindelse med undersøkelsen blev der ikke gjort noen offentlig annonsering av utgravningen. Feltets plassering på flyplassen, gjorde at ingen kom forbi utgravningen. I løpet av undersøkelsen hadde vi kun besøk av arkeolog Ann Monica Bueklev fra Vest-Agder fylkeskommune samt enkelte ansatte ved Avinor.

4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER

Planområdet bestod av en flat gressmark, der lå øst for rullebanen til Kjevik lufthavn. Området ligger ca. 10 m.o.h. Fig. 1 viser den geografiske plassering av området.

Fig. 1.:

Oversiktskart over Kjevik Lufthavn med feltene markert med rødt.

Kartgrunnlag: Statens kartverk. Tillatelsesnummer NE12000-150408SAS. Produsert 28.11.2011 MS

Kjevik ligger på en odde som til dels er dannet av løsmasser ved elvemunningen. Odden vender ut mot Justvikbukta i sør og mot Ålefjærfjorden i vest. Området rett nord og vest for rullebanen er preget av å være gammel havbunn med tørrlagte ravinedaler og vannførende bekkeleier.

Et framtrekkende trekk ved landskapet er et svakt bølgende slettelandskap, med terrassedannelser i nordvestre del av planområdet og med relativt skarpe dalsøkk hvor bekker har skåret seg ned i den gamle havbunnen. Den laveste terrassen ligger ca. 10-15 m.o.h., mens den øverste ligger om lag 50-60 m.o.h. Den øverste terrassen er bebygd med bolighus, mens det på den nederste terrassen er mer spredt bebyggelse med bolighus og gårdsanlegg.

Størstedelen av undersøkelsesområdet lå på den nederste terrassen og besto av dyrka mark. Langs med flyplassen i vest ligger fra sør mot nord Kjevikheia, Ulvåsen og Trollfjellet med en høyde opp mot 105 meter. I søndre del av planområdet ligger Strandgjellet og Storveåsen og danner sammen med Kjevikheia i nord en liten vik kalt Bjørkvika. På østsiden av Topdalselva er landskapet mer kupert og variert enn på vestsiden. Her består planområdet delvis av løvskog, delvis av dyrka mark.

Det er ikke tidligere foretatt utgravninger i nærområdet. Det er imidlertid registrert en rekke fornminner fra flere tidsperioder i Kjevik/Tveit-området (Stylegar 2006). Landskapsområdet må betegnes som et rikt kulturmiljø, som har vært sentralt for både steinalder- og jernaldersbosetning.

Steinalder:

- På "Hamremonen" under Hamre gård er det registrert en større steinalderlokalitet (Id 52959, se også Id 109439, Id 106638 & Id 106659), og herfra er de også innkommet en rekke funn fra steinalderen (jfr. funn C.22483, C.22484, C.22485, C.22486, C.22555, C.23081, C.38595, C.38838). I forbindelse med registreringer for den foreliggende planen ble det også registrert en steinalderlokalitet ved "Ospehaugen" ved Hamrebryggen (Id 113526). Dette området er falt ut av nåværende planforslag.
- Det skal også ha vært gjort funn fra steinalderen på Ve gård (bl.a. en flintdolk, id 43211/ C.30866, id 105568/ C.23080 og C.23189, og id 52962/C.22485). Funn fra gården i forbindelse med reguleringsplaner er katalogisert under C.51286 og C.51291.
- Fra Kjevik gård er det funnet enkelte avslag og redskap av flint (C.23630 og C.23694) fra Bjørkvika på samme gård er det også innkommet enkelte flintfunn (C.27709 og C. 27769).

Bronsealder:

- Gravfunn fra Ryen (Id 81384 / C. 32493, etterundersøkt 1965 av Karl Vibe Müller).
- På Bøen ble det i 1954 undersøkt en gravhaug som inneholdt et gravkammer og brente bein (id 61438, C.28764, jfr. rapport fra J.S. Munch, UO top ark). Graven kunne ikke dateres, men muligens kan også denne dateres til bronsealder (Stylegar 2006:86).

Jernalder:

- På Justnesøya i Justvikfjorden, sørvest for Kjevik, er det registrert 2 gravminner, samt et gravfelt bestående av to gravrøyser (id. 61376, id. 43165, id. 81341). På samme gård skal stavnen av en båt oppbevares (id. 43163).
- En steinsetting bestående av 12 reiste steiner lå opprinnelig på Hamre (id. 23314), men ble flyttet i forbindelse med den eksisterende fylkesvegen. Den ble gjenreist i 2000, og den ligger nå kant i kant med riksveg 41 ved innkjøring til Hamresanden campingplass (Stylegar 2000)
- På Ryen er det funnet en del av en runestein og to gravfunn fra eldre jernalder. (C. 17795, se NF. s. 265 og 780 og Aarsb. 1869:204),
- På Borgen, ca. 30 m. øst for riksveg 41, er det registrert en gravhaug (id 76163). På andre siden av riksvegen det registrert et gravfelt, opprinnelig bestående av 7 gravhauger, hvorav bare to er bevart i dag (id 53000). De fem øvrige haugene er i dag fjernet. Tre av disse ble undersøkt i 1947 av Erik Hinsch (C.27913, C.27914, C.28763) og er på bakgrunn av funnmaterialet datert til eldre jernalder. Det skal tidligere ha vært gjort funn av betalingsgull på gårder i nærheten (Stylegar 2006:159).
- I området kalt Tunga ble det ved hjelp av metaldetektor funnet en del av en korsformet spenne (id 112151/ C.56500).
- Det skal også ha ligget flere gravhauger på Ve (id. 43211, id. 52961, id. 52960). På gården skal det ha blitt gjort et gravfunn fra vikingtid (id. 33201, jfr. Stylegar: 2006: 246), og det er fra gården også innkommet en øks og et stykke av kleber (id. 105568/ C.23079).
- Det knytter seg også et sagn til Ve som det første kirkestedet på Tveit (id. 105528). Det er i tillegg registrert et stort antall gravhauger på gården Tveit, nordøst for planområdet.

5. UTGRAVNINGEN**5.1 PROBLEMSTILLINGER – PRIORITERINGER**

I henhold til prosjektpånen var den overordnede problemstilling å dokumentere og datere de ulike forminnene som ble registrert av Vest-Agder fylkeskommune. Dertil var det også nødvendig at få avklaring på, om en geoteknisk undersøkelse, foretatt etter registreringen av området hadde forstyrret disse fornminnene. Dersom det ville bli påvist hus var følgende problemstillinger aktuelle:

- Bygningskonstruksjon og typologi.
- Organisering av husene: funksjon og rominndeling. Huskronologi
- Husenes plassering i forhold til ildsteder og kokegroper, og om de ulike kulturminnene er samtidige
- Organisering av boplassen. Eventuelt aktivitetsområder utenfor husene.

Selve gårdsbygningene og tunet utgjør imidlertid kun deler av en gård. Den (for)historiske gården omfatter innmark og utmark med forskjellige typer ressurser og kulturminner som gårdsgrenser, dyrkingsspor, gravminner,

ferdselsveier, kullgroper med videre. Bosetningssporene må også settes i sammenheng med gjenstandsfunn og registrerte kulturminner på det lokale plan, og i forhold til andre undersøkte boplasser i Vest-Agder. Aktuelle spørsmål å ta utgangspunkt i var således:

- Hvilke tidsperioder representerer bosetningssporene? Kan bosetningssporene knyttes til gravmaterialet i området, og hvordan kan eventuelle boplasssporene bidra til å fylle ut bildet av forhistorien i dette området?
- Representerer funnområdene en kontinuerlig bosetning over lang tid, eller utgjør de ulike områdene en samtidig eller flere separate bosetninger?
- Hvordan er boplassen organisert i forhold til andre kjente boplasser i Vest-Agder? Kan boplasssporene relateres til restene av gårdsbosetning og sentrumsaktivitet som spores på Oddernes?

5.2 UTGRAVNINGSMETODE

Der blev utgravet på området ved bruk av maskinell flateavdekking. Ved denne metode blev matjorden fjernet under oppsyn av arkeologer, der samtidig rensede overflaten av undergrunnen. Herved ville stolpehuller og andre bosetningsspor vise sig som mørkere sirkulære og ovale nedgravninger i den lysere undergrunn.

Eventuelt påtrufne strukturer, samt feltgrenser og resente forstyrrelser blev målt inn med DGPS, registrert og beskrevet.

5.3 UTGRAVNINGENS FORLØP

Sjakten fra fylkeskommunens registrering var fylt igjen, så undersøkelsen begynte med at fjerne matjorden på de områder, hvor der var påtruffet fornminner. Dette ble gjort ved at der ble gravet små felter på ca. 20 x 20 m i de nære områder omkring disse fornminner. Disse felter blev åpnet i et forsøk på at finne de registrerte stolpehuller igjen. Feltene blev nummeret «I» til «V» fra N mod S.

Første dag i felt blev brukt på transport fra Oslo til Kristiansand, samt oppstart med sikkerhetsgodkjennelse av feltpersonell og plassering av felter. Innmåling av felter, samt registrering og fotografering av felter og påtrufne fornminner foregikk fortløpende. Maskin var ferdig med utgravningen av alle felter, mandag d. 31.10.2011. Etter utgravningen blev samtlige felter tildekket igjen.

Feltene viste at undergrunnen i området var mye forstyrret av pløyning. Da det viste sig ikke at være mulig at finne verken registrerte eller nye stolpehuller blev utgravningen avsluttet.

5.4 KILDEKRITISKE FORHOLD

Utgravningen foregikk uten de store problemer over 6 arbeidsdager. Perioden var preget av overskyet vær med lett regn enkelte dager. Dette forsinkede eller forstyrret dog ikke undersøkelsen.

Adskillige spor etter pløyning i undergrunnen, viste at der gjennom en del år hadde foregått destruksjon av eventuelle strukturer i området. Dette var ikke påvist ved registreringen, så dette kan være foregått i tiden mellom registreringen og denne utgravningen.

Da utgravningen foregikk på avsperrt område ved rullebanen på lufthavnen foregikk all transport til og fra felt i eskorte med radiobil. Samarbeidet med Avinor på dette punkt foregikk dog glimrende, så dette førte ikke til forsinkelser.

5.5 UTGRAVNINGEN

5.5.1 STRUKTURER OG KONTEKSTER

Der blev åpnet 5 felter av ca. 20 x 20 m for at søke etter de, ved forundersøkelsen registrerte stolpehuller. Fig. 2 viser et oversiktsfoto med feltenes plassering i forhold til rullebanen og Topdalselva.

Fig. 2.

Oversiktsfoto over undersøkelsen med felter.

Ved undersøkelsen blev der ikke funnet strukturer av arkeologisk herkomst. Dog blev der registrert et negativt avtrykk av en forskallingskasse i det nordligste felt, Felt I. Denne kasse stammer mest sannsynlig fra anleggelsen av betongrullebanen under 2. verdenskrig (1939-1945).

5.5.2 FUNNMATERIALE

Der blev ikke gjort funn av arkeologisk herkomst ved undersøkelsen. I forbindelse med avtrykket blev der registrert 42 spikere av moderne dato.

5.5.3 NATURVITENSKAPELIGE PRØVER

I forbindelse med undersøkelsen blev der ikke tatt prøver til naturvitenskapelige prøver.

5.5.4 DATERING

Der var ikke behov for en datering av utgravningen.

5.5.5 ANALYSERESULTATER

Se avsnitt 5.5.3 og 5.5.4.

5.6 VURDERING AV UTGRAVNINGSRISULTATENE, TOLKNING OG DISKUSJON.

Der blev åpnet fem felter for at finne de registrerte stolpehuller fra registreringen av området. Dette var ikke mulig, da pløyningen i området var gått dypt ned i undergrunnen og hadde forstyrret eventuelle registrerte stolpehuller i området.

Undersøkelsen viste dermed også at det ikke var mulig at avgjøre om en geoteknisk undersøkelse i området hadde forstyrret registrerte fornminner i området.

6. KONKLUSJON

Undersøkelsen av Id 113392 kunne ikke påvise de, av Vest-Agder fylkeskommune, registrerte fornminner på lokaliteten. Utgravningen kunne således heller ikke påvise at en geoteknisk undersøkelse i området, hadde beskadiget eventuelle fornminner på lokaliteten.

7. LITTERATUR

Ballin-Smith, B. 1997a: Indberetning C.50270 – Utgravning af bosætningsområde fra jernalderen. Huseby og Lunde, gnr. 2 og 6, Farsund kommune, Vest-Agder. Topografisk Arkiv, Universitetets Oldsaksamling

- Ballin-Smith, B. 1997b: Afsluttende undersøgelse af bosætningsområde fra jernalderen. Lunde gnr/bnr 6/64, Farsund, Vest-Agder. Topografisk Arkiv, Universitetets Oldsaksamling
- Bøe, J. 1931: Jernalderens keramikk i Norge. Bergens museums skrifter, nr. 14. Bergen.
- Børnheim, R. 2004: Toskipede hus i neolitikum og eldste bronsealder. Primitive Tider, nr.7.
- Gustafson, L. 1999. En kokegrop er en kokegrop er en . . . ? Follominne. Årbok for Follo historie- og museums lag 37:7-13.
- Gustafson, L., T. Heibreen og J. Martens 2005: De gåtefulle kokegroper: Kokegropseminaret 31. november 2001. Varia 58. Kulturhistorisk museum. Fornminneseksjonen. Oslo.
- Hvass, S. 1985: Hodde. Et vestjysk landsbysamfund fra ældre jernalder. Arkæologiske Studier VII. København.
- Løken, T. 1998: Det forhistoriske huset i Rogaland - belyst ved flateavdekkende utgravninger. Bebyggelsehistorisk tidsskrift 33.
- Løken, T., Pilø, L. og Hemdorff, O. 1996: Maskinell flateavdekking og utgravning av forhistoriske jordbruksplasser – en metodisk innføring. AmS Varia nr. 26. Arkeologisk museum i Stavanger.
- Myhre, B., 1980. Gårdsanlegget på Ullandhaug I Gårdshus i jernalder og tidlig middelalder i Sørvest-Norge. Stavanger.
- Narmo, L. E. 1996. Kokekameratene på Leikvin. Kult og kokegroper. Viking LIX: 79-100.
- Rolfsen, P. 1976: Hustuffer, grophus og groper fra eldre jernalder ved Oddernes kirke, Vest-Agder. Universitetets Oldsaksamling Årbok 1972-1974, s. 65-82.
- Rolfsen, P. 1992: Porten til Europa. Gård-tettsted-kaupang-by. Nytt fra utgravningskontoret i Bergen. Bergen, s. 33-51.
- Sandnes, J. og O. Stemhaug 1976: Norsk Stadnavnleksikon. Det norske samlaget. Oslo.
- Stylegar, F.-A. 2000: "Tingringen" på Hamre gjenreist. Tveit historielags årsskrift 2000.
- Stylegar, F.-A. 2006: Norges terskel - Europas port. Kristiansand fra istid til sagatid. Kristiansand kommune.

8. VEDLEG

8.1. FOTOLISTE.

Bildendr.	Motiv/merknader	Retning mot	Fotograf	Dato
Cf34499-01	Arbeidsfoto. Felt 1 åpnes.	NV	LSS	25.10.2011
Cf34499-02	Arbeidsfoto. Felt 1 åpnes.	SØ	LSS	25.10.2011
Cf34499-03	Oversiktsfoto. Felt 1.	N	LSS	26.10.2011
Cf34499-04	Oversiktsfoto. Felt 1.	NØ	LSS	26.10.2011
Cf34499-05	Oversiktsfoto. Felt 1.	V	LSS	26.10.2011
Cf34499-06	Oversiktsfoto. Felt 1.	SØ	LSS	26.10.2011
Cf34499-07	Oversiktsfoto. Forskallingskasse.	V	LSS	26.10.2011
Cf34499-08	Oversiktsfoto. Forskallingskasse.	V	LSS	26.10.2011
Cf34499-09	Arbeidsfoto. Felt 2. åpnes.	NV	LSS	27.10.2011
Cf34499-10	Oversiktsfoto. Felt 2.	N	LSS	27.10.2011
Cf34499-11	Oversiktsfoto. Felt 2.	V	LSS	27.10.2011
Cf34499-12	Oversiktsfoto. Felt 2.	S	LSS	27.10.2011
Cf34499-13	Oversiktsfoto. Felt 3.	N	LSS	28.10.2011
Cf34499-14	Oversiktsfoto. Felt 3.	NØ	LSS	28.10.2011
Cf34499-15	Arbeidsfoto. Felt 5 åpnes.	N	LSS	28.10.2011
Cf34499-16	Oversiktsfoto. Felt 5.	N	LSS	28.10.2011
Cf34499-17	Oversiktsfoto. Felt 5.	Ø	LSS	28.10.2011
Cf34499-18	Oversiktsfoto. Felt 4.	V	LSS	31.10.2011
Cf34499-19	Oversiktsfoto. Felt 4.	S	LSS	31.10.2011
Cf34499-20	Oversiktsfoto. Felt 4.	Ø	LSS	31.10.2011
Cf34499-21	Oversiktsfoto. Felt 4.	N	LSS	31.10.2011

8.2. ARKIVERT ORIGINALDOKUMENTASJON

Al original dokumentasjon til undersøkelesen er arkivert på Kulturhistorisk Museum i Oslo.